

DÉRCZY PÉTER

A KÖNYV ILLATA

Ad notam Scent of a Woman

2014 tavasza volt, április vége, de semmi öröm és felpezsdülő élet nem volt benne, amikor bementem egy budapesti, egészen pontosan valahol Dél-Pesten, nekem a világ végén lévő kórházba, hogy aztán vagy két hónapig ki se jöjsek onnét. Tavasz volt ugyan, de borongós, folyton szemerkélt az eső, szürke égbolt borult fölénk, mintha ősz lenne, szeptember végén vagy szerencsétlen októberi napon.

Nem tudtam még akkor, hogy pontosan mi is vár rám, de nem vagyok „schöngeist”, így hát nem cipeltem magammal könyvhegyeket, hogy majd milyen jól fogok én itten olvasgatni, miközben étellel-itallal ellátnak, egészségemre/életemre vigyáznak, és finom, puha, hús női kezek simítják olykor lázas homlokom – egy könyv volt nálam, Agatha Christie regénye, meg nem tudnám mondani, melyik a terjedelmes életműből, amit aztán két hónap alatt se olvastam el rendesen, csak ott árválkodott a kórházi kisszekrényemen, majdnem azt írtam, éjjeliszekrényemen, hisz már-már berendezkedtem, hogy hát: akkor itt fogok élni. Ha fogok. Ám hogy ennek a klasszikus krimiírónak a könyve ott gubbasztott, mintha aggódva és szeretettel figyelve, talán szerepe volt abban is, hogy végül kijöttem, elhagytam a kórházat, ahonnét egy ablakon keresztül láttam jó ideig a világ egy apró „filmkockáját”, mégpedig fordított perspektívában. Szürreális, de ezen ablakon keresztül nem egy egyre táguló perspektíva nyílt ki előttem, hanem éppen fordítva: mintha egyre csak szűkülne a kilátás, mintha egyre szorongatóbb és egyre kisebb és kisebb lenne az a kép, amit néztem – persze már akkor, amikor egyáltalán felkelhettem az ágyból. Mert most még nem.

Csővek vezettek ki belőlem mindenhonnan és mindenfelé, nemhogy felkelni, mozdulni se tudtam nagyon sokáig, egyetlen jó az volt, hogy egyedül feküdtem egy kétágyas szobában, persze, mint később kiderült, amikor elszámoltunk az osztály gazdasági vezetőjével, egy kisebb vagyonért (utolsó hetemet épp ezért már egy ötágyas szobában töltöttem, ingyen, ami a tb-járulék után jogosan jár, a magyar egészségügy nagyobb dicsőségére). De ez mind nem érdekes, az sokkal inkább, hogy amikor már valamennyire embernek éreztem magam, kézbe vettem Agathát, de nem volt erőm, agyam, hogy olvassam, csak fogtam, forgattam, tapogattam; néztem, szép könyv volt, kemény táblás, borítója, a szedése, az oldalak tükre – mind rendben volt, de olvasni képtelen voltam, csak tartottam, egyre közelebb a szememhez, s aztán nyilván elaludtam az erőfeszítéstől, a könyv az arcomra borult, és akkor még az ébrenlét és álom határán éreztem meg újra azt az illatot.

Negyven évvel korábban állok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának épületében, a Pesti Barnabás utca és a Váci utca torkolatában, talán a második emeleten, várok a professzoromra és a szemináriumára, előtte voltak lyukasóráim, bóklásztam a Mézes Mackó, az Idegennyelvű könyvesbolt és más könyváruházak között a Belvárosban, hetvenes évek közepe, a kaszinótojás két zsemlével még éppen megfizethető, egy könyv szintén. A könyvantikváriumok sincsenek messze, a

Széchenyi Könyvtár, az egyetemi könyvtár, az Irodalmi Múzeum mind egy nagyobb kupacban; ha szétnézel ezen a fensíkon, úgy tűnhet, mintha mindent beterítenének a könyvek. És mintha mindenki a könyvek bódulatában élne – legalábbis mi, bölcsészek így gondoltuk, s volt, aki úgy vélte, ez már narkózis, függőség, s barátom, Karcsi, aki évfolyamtársam volt, akivel együtt voltunk katonák a vásárhelyi egyetemi században, szóval Karcsi ráördított egy másik társunkra a Váci utcában, aki az egyetem felé oldalazgatva könyvet tartott a kezében, és olvasott, s láthatóan nem vett tudomást semmi másról, hogy: „Könyörgöm, legalább az utcán ne!”

Szóval állok ott a szemináriumi szoba előtt, van időm, jóval korábban érkeztem, háttal nekidőlök az ablaknak, hogy jobban lássam a könyvet, amit az imént vásároltam (meg nem tudnám mondani, mi volt az), nézegetem, szépnek látom, pörgetem a lapokat, még semmi tudásom sincs szedésről, oldaltükörről, még semmit nem tudok róla, hiszen nem is ezért vettem, hanem azért, ami benne van; vagy legalábbis elképzeltem, hogy van benne valami. Majd később megtanulom, hogy ez nem ilyen egyszerű, hogy persze a lapokba foglalt szöveg, a jelentés valóban fontos, ám nehezen választható el a formától: hogy egy *Zabhegyezőt* csak úgy becsúsztatás a kabátod zsebébe, nem számít annyira, milyen papír, milyen betűforma, előkapod, amikor kedved van rá, az *Ulysses* grandiózus monstrumával már nem viselkedhetsz ilyen lazán.

De most, negyven évvel ezelőtt, szétnyitom valahol, és beletemetem az arcom a testébe, szívom szinte fuldokolva azt, amit ma sem tudnék pontosan meghatározni: a papír, a nyomdafesték (akkoriban még egy napilaptól „festékes” lehetett a kezéd), a ragasztó összekeveredő, semmire nem hasonlító, meghatározhatatlan, megfoghatatlan, zsigeri illatát, amit mégis bármikor, bárhol azonnal fölismersz a vadászó vadállat tökéletes szimatával. S ekkor bukkan föl a professzorom, akit tisztetek, egy csomó dologban nem értünk egyet (mégis ő fog elhívni néhány évvel később az első munkahelyemre, amit ő vezet, nem fogunk sokáig együtt dolgozni, de ez egy másik történet), ám sokat tanulok tőle, ahogy mondani szokás: jót is, rosszat is, s láthatóan meglepődve, mégis halvány mosollyal az arcán megkérdezi: „Szagolja?” Úgy viselkedtem, mint akit rajtakaptak, mintha a csajommal lettem volna titokban, zavarodottan, talán el is vörösödtem, nem tudtam mit kinyögni, csak hogy: „Igen.”

Aztán sokáig nem tudtam különbséget tenni, hogy egy könyv vajon mi is: az a szöveg, amely a lapokra van nyomtatva, vagy elválaszthatatlan tőle a fizikai jelenlét, hogy az is rendben van-e, hogy a „mit” mellett a „hogyan” is számít. Volt két évem, amikor az ország vitán felül legjobb könyvtárában dolgoztam, igaz, nem könyvekkel, hanem periodikákkal, az OSZK Hírlaptárában, persze volt átjárásom a „könyvesekhez” is. Akkor tanultam meg azt is (nem mellékesen a barátságot, a szolidaritást, az együttérzést a nyolcvanas évek legelején a sok kallódó férfi és ritkábban nő között), hogy a könyv persze mindig tovább él, mint egy napilap, hetilap vagy folyóirat, csak az a kérdés, éppen milyen életet él, s vajon él-e, s meddig él. Vicces is, meg tragikus is, hogy a „lapokat” sokszor könnyedén hányjuk ki a szemétkébe, de szerencsére a könyvekkel kicsit más a helyzet: néha égetik, néha darálják, de csak ritkán

dobják ki, bármi legyen is tárgyuk, mint én tettem 30 évvel ezelőtt az utált (amúgy örökölt) Lenin összessel. És máig bánom.

Aztán meg ott az internet, olyan kapacitással, ami talán föl se fogható, ahonnét nem is lehet „kidobni” bármit is, mert a „net” nem felejt. Őreg hírlaptárosként eszembe jut, amikor nagy ritkán fölszállok valamilyen közlekedési eszközre, hogy az okostelefonjukba görnyedő emberek, akik nem néznek ki az ablakon, nem néznek a mellettük ülőre, tulajdonképpen nem néznek semmire azon az apró képernyőn kívül, vajon mit látnak valójában, és vajon mit olvasnak, mit lehet egyáltalán olvasni ilyen személytelenül, viszony nélkül. És zsebre vágom az okosnak vett, de butaként használt telefonom.

De azért nem vagyok (még) vén hülye, tudom, a magam életében is hál’ istennek tapasztalom, mennyi minden könnyebbséget jelent a „könyv nélkülség”, hogy mennyi olyan portál is van, ami a munkád segíti. Persze, hogy a *Háború és békét* lehet-e laptopon, notebookon olvasni, azzal kapcsolatban vannak kétségeim. Húsz-harminc évvel ezelőtt még lehetett szórakozni azzal, hogy ágyba lehet-e vinni a számítógépet úgy, mint egy könyvet, amire kíváncsiak vagyunk. Ez ma már nem lenne vicces, a laptopok, a notebookok és okostelefonok korában nyilván nyugodtan dőlhetünk ágyunkba. Viszont a könyvnek mindig lesz egy nagy, soha be nem hozható előnye: a teste, hogy fogható, simítható, és egy olyan térben láthatod, ahol magad is létezel. Azon ugyan elgondolkodom néha, hogy előnt bennünket a könyvek cunami, hogy hol lehet mindezt őrizni és továbbadni. Lehet, hogy ez korosztálybéli probléma, mármint hogy valakit érdekel-e az, hogy kézbe vegye azt a testet, amit amúgy könyvként definiálunk, ki tudja. Vagy elég neki a pusztá szöveg, a jelentés, a neutrális vagy inkább egyszerű pragmatikus viszony betűkhöz, szavakhoz, mondatokhoz. Ki tudja?

Agathát azóta se olvastam el rendesen, valahol itt figyel rám a lakásomban a már-már pusztító mennyiségű könyv között, elég nehezen férek tőlük, és várja, hogy újra kézbe vegyem, hiszen az illata még mindig a régi.

PODMANICZKY SZILÁRD

— napló-részlet — ÖRÖK ÉLET MEG EGY NAP

2022. április 30. – 103 kg (Futás, gömbkilátó)

A Margaréta köz nagyon keskeny utca, egyenesen a Balaton-partra visz. Belépek az utcába, mire szemből hatalmas rózsaszínű pólóba öltözött nő rohan felém, és kiabál:

– Látott erre futókat?

– Nem – válaszolom –, magán kívül senkit.

– Akkor merre mehetek? – kérdezi.

– Fogalmam sincs – mondom, és azon gondolkodom, hogyan tudnék segíteni neki, mert látom, nagyon el van veszve. – Tud valami célt, ahová be kell futni? – kérdezem.

- Nem tudok – válaszolja.
- Hát – mondom –, így pokoli nehéz lesz.

*

Mostanában két dalt szoktam dúdolgatni közterületen. Ha biciklizek, a *Sárga tengeralattjárót* angolul, ha gyalogolok, akkor a saját fejlesztésű *Kis pizzamám, kis pizzamám, hát én egyszer, kis pizzamám* kezdetű dalt. Ezúttal a feleségemmel sétáltam, úgyhogy beszélgettünk, ám ahogy az orvosi rendelő feljárójához értünk, egy nádszálvékony fickó papucscipőben, vasalt ünneplőingben és egy még fiatalabb és vékonyabb, kígyótestű nő toppant elénk.

- Hogy jutok a gömbkilátóhoz? – kérdezi a fickó.

Megállok, gondolkodom.

- Innen két irányba is indulhat – mondom.
- Melyik a rövidebb? – kérdezi.
- Talán ha itt előre megy a cukrászdáig, abba az irányba, amerre mi is megyünk, aztán ott jobbra, és az az út már fölfelé visz.
- És a másik? – érdekli, miközben a kígyótestű lány vonaglik mellette.
- A másik: itt elmegy a hetes mellett a Suzuki-szalonig, és ott balra föl, az utca végén kitáblázva a kilátó.

- Köszönöm – mondja. – Melyik hány perc?

– Nem mértem még.

– De mégis. A rövidebb.

– A rövidebb 14 perc.

Elindulunk. Mennek előttünk. Hátrafordul.

– Szóval, elmegyek a cukrászdáig, aztán ott jobbra. És az már odavisz koppanásig.

– Nem egészen koppanásig, de majdnem.

– Most hány percre vagyunk?

– Most már 11 és fél.

– Szóval, a cukrászdáig, aztán majdnem koppanásig jobbra.

– Ja.

– Most hány perc?

– Most már egy kicsivel kevesebb, mint amit az előbb mondtam.

– Buli lesz fön, tudja, ahol pénzt lehet költeni.

– Ja – mondom –, ismerem az ilyen szitut.

– A cukrászda nyitva van?

– Nincs.

– Most hány perc?

– Koppanásig?

– Koppanásig.

– Most már csak nyolc.

– Köszönöm.

Még háromszor körbekérdezte ugyanezt, miközben a kígyótestű nő pörgött körülötte. Aztán odaértünk a sarokra, és lefordultak. Vitt egy nagy méretű női táskát is.

– Ez szívatott téged? – kérdezi a feleségem.

– Nem hiszem. Láthatta, hogy nem tud kihozni a sodromból, az ilyen minimalista párbeszédek ujjgyakorlatok egy dramaturgnak. De ha szívatott is, jól csinálta, sokat tanulhatna tőle a szakma. Koppanásig.

2022. május 1. – 102,9 kg (Ördög)

Mióta lerohanták az oroszok Ukrajnát, esténként úgy koccintunk, ahogy nagyapámtól tanultam a dolgok fontosságát: Egészség meg a béke! Több mint két hónapja szórjuk a varázsszavakat, de nincs hatásuk, nincs béke, ráadásul az állandó balatoni szélben meg is fáztunk, egészség sincs. Beláttuk, stratégiát kell váltani. Ma este arra koccintottunk, hogy vigye el az ördög Putyint!

2022. május 9. – 103,1 kg (Portré)

Egy portréfilm készült rólam. A nappaliban ültem a tévéfotelemben, és az életemről beszéltem. A mondatok, amiket számtalanszor elmondtam, mérhetetlenül jelentéktelenek és súlytalanok voltak. Mintha a számmal rádióznám ki magam a világból. Mintha nem elmondanám, hanem visszaszívnam a mondatokat. Aztán fölolvastam a feleségem kedvenc versét, és ettől megkönnyebbültem, mert hozzá beszélhettem. Aztán kimentünk az udvarra, és egy drónnal fölvertük a házunk tetejét, a kertet, a lestyánbokrokat, a moníliától szenvedő sárgabarackot, a szőlőlugast, amit nem szakkönyvből metszettem, és végül megjelent a távolban a Balaton, a táj, amelyben élek. Onnan föntről nem látszottak a mondatok. Akkor jutottam el a némafilmig, amelynek szereplője vagyok.

2022. május 14. – 103,4 kg (Vers, út, ráadás)

Ezzel indult a szombat:
A világ kész.
Már nincs mit bizonyítanom.
Szinkronban vagyunk.
Már nem kerget őrületbe a kétségbeesés,
hogymiről nem tudok.
Már nincsenek kétségeim.
Az összes kérdésem elmúlt.
Az összes válaszom elmúlt.
Fellélegezhetek. Itthon vagyok.
A szabadesés nem érzékeli a súlyomat.

Aztán így folytatódott:

A vaksors úgy hozta, hogy ebben az évben május közepén kerekedek át először a fonyódi piacra. Végig a parton vagy közel hozzá. Érzem a praktikus hálát a kerék feltalálója iránt. A víz illata keveredik az akác, a bodza illatával. A csöndben méhek zümmögnek, félénk mozdonyok rohannak a sínen, gyorsuló utasokat présel a székbe a tömegvonzás. Szeletelni lehet az élményt, minden keresztmetszet áttetsző, akár a víz filmrétege a kavicsokon. Ez az út a szabadulás, a mindent belélegzés kerékpárútja, ahol a hajnal nyomai még látszanak a faházak keleti oldalán. Az élmény, végül is, bennünk van, csak ki kell nyitni a kalitkát. Használható kulcs ez a táj. Régi fásírtok bordázata az ujjbegyen, az ing alá becsorgó langyos leves izgalma. Csak bízni lehet a zöldben, hogy ide soha többé nem ér a bombázás.

A ráadás:

Anya-apa tolja a babát a lejtős fonyódi betonon az aluljáró felé, előttük az idősebb gyerek, 6-7 éves forma. Telefon van nála, és marokra szorított wifihangszóró. Pörög és táncol és kacag, közben a lakodalmas szövegét éneкли: Ellopták a tankot a cigányok...

A kérdésem nem túl eredeti: Kinek mit kínál a hagyomány?

2022. május 15. – 103,8 kg (Nirvana)

Este a gyorskovással sült kenyeremet szeltük föl. Nem tudok betelni az élménnyel, hogy kenyeret sütök, hogy lélegzik a tészta, hogy magam hozom létre, hogy bár nem ismerem a kémiai folyamatok pontosan leírható sorát, a sokszor elrontott vechnik tapasztalatából mégis fölépült az ehető kísérleti végeredmény. Olyan ez, akár a költészet. Nem tudod, honnan jön, miért lesz, de jó, meleg és fogyasztható. A kenyér médiuma vagyok, ami belőlem is ehetővé tesz valamit, többnyire a gondolatot, ami irányítja a kezét. Ezzel a finomra hangolt retinával nézem a Kurt Cobain rövid életéről és gyors haláláról szóló filmet. A túlélők mesélnek. Ítélik meg a benyomásaik alapján. Amiből kikerekedik, hogy milyenek voltak a benyomásaik, de arról a sok lelki kínt és boldog repülést átélt emberről, aki szélsőségek között liftezett, mint minden finomra hangolt idegrendszer, csak keveset tudunk meg. Nehéz elhinni, hogy ilyen ügyefogyott filmet forgassanak, amelyben a bevágott klipek aztán fölrobbantják az ítélezők korlátolt dumáját. Ezt az egyet elérte a rendező, ezt a kontrasztot, amiben a dalok keserédes Kurt Cobainje elérhetetlen távolságra kerül a környezetétől. És ez az érzés 27 éven át elég nyers és gyöttrő ahhoz, hogy a kezét vezetve föbbe lője magát.

2022. május 16. – 104,3 kg (Szerelő)

Minden a biciklim körül forog. Egy éve eltettem a szerelő számát, hogy a két kitört küllőt kicserélje a Gepidán. Most ott áll a szerelő az udvarán, hangzó távolságban. Maga a szerelő? Igen, mondja. Aztán még valami nagyon hosszút. Mondom, a két küllőt meg a hátsó lámpát, nem ég. Azt mondja, épp most megy a másik szerelőhöz küllőt venni – pont oda, ahol a biciklit vettem. Hát jó, akkor délután hívjam, megszereli. Hívom délután, mondom én vagyok a kétküllős ember a Gepidával. Hát, sajnos van egy kis gond, mondja. Micsoda? Az, hogy találkoztam a legjobb barátommal, és elkezdtünk sörözni. Itt ragadtam, és nem is tudom, mikor érek haza. Semmi baj, haver, jó szórakozást! Tényleg nem baj? Tényleg nem, egy éve tervezem a küllőcserét, egy délutáni sörözés még éppen belefér, mi több kellően alátámasztja az egyéves várakozást.

